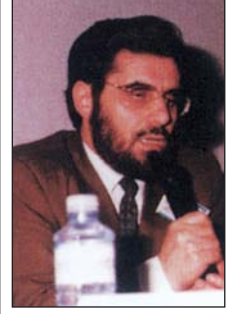

Eyüp Mahkemesi

Doç. Dr. Abdülaziz Bayındır

Doç.Dr. Abdülaziz BAYINDIR
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi

* Eyüpsultan Belediyesi Basın Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü Arşivinden

Kadınların verdikleri ilâm, hüccet ve cezalarla görevleri gereği tuttıkları kayıtları içeren defterlere şer'iyye sicili adı verilir. Şer'iyye Sicilleri'nde yer alan belgeleri dört ana gruba ayırabiliriz.

Birincisi *hüccetlerdir*. Hüccet, hâkimin kararını içermeyen, bir konuda taraflardan birinin ikrarıyla diğerinin tasdikini gösteren ve üzerinde bunu düzenleyen hâkimin mühür ve imzasını taşıyan belge demektir. Hüccetler aslında mahkemelerin noterlik faaliyetleriyle ilgili belgelerdir. Ama günümüzde noterlerin yapamadığı işlerle ilgili bir kısım belge-

ler de bu adla anılır. Taşınmaz malların satışında verilen ve tapu yerine geçen hüccetler ile evlenme izni veren hüccetler gibi.

İkincisi, *bâkimlerin bir kısım idari görevleri ile ilgili kayıtlardır*. Din görevlilerinin tayini ve denetlenmesi, müderris tayini, resmi yapıların keşif ve tamiri ile ilgili kayıtlar, vakıfların denetimi, vakıf taşınmazlarının kiraya verilmesi, vergilerin toplanması, esnaf teftişi, narh koyma, yiğitbaşı vekethüda tayini ve mukataa teftişi gibi kayıtlar bunlardandır.

Üçüncü gruba hâkimlerin yargı gö-

EYÜP SULTAN
SEMPOZYUMU

* Eyüpsultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivinden

revleriyle ilgili belgeler girer. Bu belgelere *ilâm* denir. İlâmlar, hâkimin bir davada verdiği son kararı içerir. Ölenlerin mirasının paylaşılmasıyla ilgili görevler de hâkimlere aittir. Bunun için de tutulan defterlere *kassam defteri* adı verilir.

Dördüncü olarak da *maruz kayıtları* vardır. Halk tarafından mahkemelere çeşitli konularda yapılan şikayetler, hakimin emriyle görevliler tarafından yapılan keşif ve tahkikat raporları ve naiblerin, daha çok ceza konularında yürüttükleri soruşturma ve hakimin onayına bağlı olarak verdikleri hükümler ile hakimlerin bir üstlerine arz ettikleri konular bu maruz kayıtlarını oluşturur.

Şer'iyye sicillerinin bu kadar kapsamlı olması sebebiyle Eyüp üzerinde çalışan tarihçilerin Eyüp Mahkemesi Şer'iyye Sicillerinden uzak kalmaları düşünülemez. Bölgenin sosyal, ekonomik ve nüfus yapısı, mimari durumu vs. ile ilgili en güvenilir belgeleri buralarda bulabilirsiniz. Mesela taşınmaz malların alım-satımı mahkemelerde yapılmaktaydı. Bunun için verilen hüccetlerde taşınmazın özellikleriyle ilgili detaylı bilgiler verildiği için bu belgelere bakarak bir mahalleyi, evleri, yapı özellikleri ve diğer birimleri birlikte ortaya koyma

imkanı bulunmaktadır.

İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivinde 9872 adet sicil bulunmaktadır. Bunlardan 629 tanesi Eyüp mahkemesine aittir. Tarihleri 978 H./1570 M.'den başlayıp 1342 H./1924 M.'ye kadar uzanmaktadır. Bu, 365 H./354 M. senelik bir dönem demektir. Arada tarih atlaması hemen hemen yoktur.

Mahkemenin 365 senelik arşivi, iki kapılı bir dolabın içerisinde. Dolabın üstünde de iki küçük kapı vardır. Yüksekliği iki metre kadardır. Şer'iyye sicilleri arşivimizde bulunan dolaplar yaklaşık 3 metre yüksekliğindedir. Ama, alttaki 1 metrelik bölümde Şer'iyye Sicili bulunmamaktadır. Bu kadar küçük yere sığdırılmış olan 365 senelik arşivden tarihini bildiğiniz bir belge en çok 15 dakika içinde bulunabilir.

Dikkat çeken bir başka husus da, belgelerdeki standartlıktır. Belgelerin biçimi ve yapısı hiç değişmemekte, ilk belgeden son belgeye kadar kullanılan kelimeler ve bu kelimelerin yer aldığı cümlelerin kuruluşunda bir değişiklik olmamaktadır. Bunun iki türlü faydası vardır. Birisi bu belgeleri düzenleyen kişilerin kolay kolay hata yapmalarını, eğer yaparlarsa bu hatanın hemen farke-

* Eyüpsultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivinden

dilip düzeltilebilmesi; diğeri de bugün o belgeler üzerinde çalışanların araştırmalarını kolayca yürütebilmeleridir. Bir belgeyi birkaç kere okuyup kavrayınca yüzlerce belgenin kapısı aralanmış olur. Belgenin özünü ilgili cümlelerin yeri kavranırsa, bir belgenin sadece ilgili cümlesini bir bakışta bulup hızla araştırma yapma imkanına da kavuşulabilir. Zaten belgelerin önemli bir bölümünün kenarına, o belgenin özünü bildiren kısa notlar düşülmüştür ki, bunlar araştırmacıya büyük kolaylık sağlamaktadır.

Eyüp Mahkemesinde ilgimi çeken bir sicil çeşidi Mâ-i leziz sicilidir. Bunlar Eyüp'deki içme sularıyla ilgili kayıtlardır. Bunlara bakarak Eyüp'ün su haritalarını çıkarılabilir.

Osmanlı mahkemelerinin işleyişine bakılınca, günümüz mahkemelerindeki yığılmaları önleyecek çok değerli tecrübeler rastlanmaktadır. Bu sebeple, siciller hukuk tarihimiz açısından da paha biçilmez bilgileri içermektedir.

Osmanlı hakimlerinin çalışma saati yoktu. Çalışma yeri de genellikle oturdukları evlerdi. Bu sebeple, davası olan kişiler her saatte hakim yanına giderek uyuşmazlığın giderilmesi talebinde bulunabilirlerdi.

İkinci olarak, davalar çok çabuk sonuçlanırdı. Davaların genellikle açıldığı gün sonuçlandığını tesbit edebilmekteyiz. Davacı mahkemeye gelirken, davalı şahıs ve delilleriyle birlikte gelmekte, iddiasını genellikle ilk celsede ispatlayabilmektedir. Dava sözlü olarak açıldığı için, bürokrasi büyük ölçüde azalmaktadır.

Şeriat, ceza davaları hususunda son derece dikkatlidir. Çünkü ceza kişinin şeref ve itibarını zedelemekte, onu toplumda küçük düşürmektedir. Bu sebeple, bir kişinin suçluluğu ispatlanıncaya kadar suçsuz sayılması prensibi titizlikle uygulanmıştır. Ceza davalarında ispat yükü tamamen o suçtan zarar gören tarafa yüklenmiş, sanığın "suçu işlemedim" demesi yeterli görülmüş ve ondan suçsuzluğunu ispatı asla istenmemiştir. Çünkü bir şeyin yokluğu ispatlanamaz. Suç ortağının iddiası da delil sayılmaz. Kabahat türünden cezalar dışında hâkimin bilgisi de suçun ispatında delil olarak kullanılamaz. Bu sebeple hukuk davasında olduğu gibi ceza yargılamasında da ispatta objektif davranılmıştır.

Batı kaynaklı hukuklarda ceza yargılamasında ispat objektif değil, sübjektiftir. (*) Batı kaynaklı hukukların yürürlükte bulunduğu yerlerde insanların suç-

(*) Nurullah KUNTER, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1981, No 323 ve 325; Erden YURTCAN, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 1982, s.222.

suz yere hürriyetlerinin bağlandığı, şeref ve itibarlarının zedelendiği sıkça görülmektedir. Şeriat, ceza yargılamasında, hukuk yargılamasından daha fazla titizlik gösterir. Hazreti Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "**Yanılarak affetmek, yanılıp ceza vermektен hayırlıdır.**" (Tirmizi, Hudûd,6)

Ceza yargısında hâkimlerin takdir yetkisi sınırlıdır. Çünkü hâkimin kanaati elle tutulur, gözle görülür bir şey değildir. Taraf tutmaları ve kanaat adı altında keyfi hüküm vermeleri her zaman mümkündür. Hâkimlik makamını işgal eden, tıpkı sanık sandalyesinde oturan kişi gibi insandır. Bunlardan biri suç işlemişse, diğeri de işleyebilir. Bu sebeple hakimin suç işleyerek makamının gölgesine sığınmasına engel olunmuştur.

Yargılanmada tam bir eşitlik ve tarafsızlık vardır. Ceza yargısının her safhasının halka açık olması prensibi titizlikle uygulanmıştır. Ceza yargısının bütün safhalarında bölgenin ileri gelenlerinden bir grup hazır bulundurulmuştur. Ceza yargısı ile ilgilibir örnek verelim:

"Davutpaşa yakınında Bâyezid-i Cedid Mahallesi'nde oturan mültezim Ahmed Ağa, mahkemeye celbettirdiği Sipahi Hacı Mustafa'nın kendine bir gece evvel, yatsı namazından önce, evinin kapısı önünde, 'kâfir, kızılbaş, zinakâr, kadın kapatırsın' diye hakaret ettiğini ve bundan utandığını belirterek gereken cezanın verilmesi isteğinde bulunur. Derhal yapılan duruşmada, sanık suçu kabul etmediği için, davacı, adı geçen yerde oturan Ahmed oğlu Hacı Bekir ile Mehmed oğlu Ahmed'i tanık olarak dinletir. Tanıklar iddiayı ispat eder mahiyette ifade verince, mahkeme araştırmaya koyulur. Tanıklarla ilgili araştırma yapmak üzere Mehmed Emin Efendi adında bir kişi görevlendirilir. Bu kişi, adı geçen mahalleye giderek araştırma yapar. İsimlerini kaydettiği 29 kişi, bu tanıkların yalancılıklarının bilinmediğini, güvenilir

kişilerden olduklarını bildirince, bu defa Ahmet Ağa'nın durumunu araştırmak gerekir. Bunun için İmam Süleyman Efendi, Kasap İlyas, Camii vaizi Şeyh Hasan Efendi, Naili Paşa Camii vaizi diğeri Şeyh Hasan Efendi, Bayezid-i Cedid Camii hatibi Seyyid Abdurrahman Efendi, Hacı Ahmed, Hacı Süleyman, Hacı İbrahim, Yemişçi Seyyid Musa, Sipahi Hacı Ömer, Kayyım Hacı Mehmed ve Ömer Ağa adında güvenilir 11 kişi mahkemeye çağrılarak, davacı Ahmed Ağa'nın ahlâkî durumu sorulur. Bunların hepsi, Ahmed Ağa'nın namuslu ve zinadan uzak biri olduğuna tanıklık edince, davalı Sipahi Hacı Mustafa'ya, Ahmed Ağa'nın talebiyle 80 değnek vurulmasına karar verilir." (İstanbul Mahkemesi 24 nolu sicil. S.142.)

Bütün bu işlemler, davanın açıldığı gün tamamlanarak karar verilmiştir.

Burada sözkonusu olan zina iftirası suçu, İslâm hukukunda en ağır suçlardandır. Suçluya cezanın uygulanması için, suçun ispatı yeterli görülmez, sanığın zina töhmetinden tamamen uzak olması da gerekir. Sertin ileri gelenlerinden iki kişiye mağdur Ahmed Ağa'nın durumuyla ilgili sorular sorulup, onların tanıklarının istenmesi bundandır. Çünkü Ahmed Ağa'nın gerçekten böyle kötü işler yapan biri olması ve Hacı Mustafa'nın da dayanamayıp halk huzurunda ona hakaret etmesi de mümkündür. Bu sebeple, birinin şerefini koruyayım derken diğeri haysiyetini zedelememek gerekir.

Yargının bu kadar hızlı olması hem iş yığılmasını önüyor, hem de insanlının suç işlemeye veya haksızlık yapmaya karşı cesaretini ortadan kaldırarak mahkemelere daha az davanın gelmesini sağlıyordu.

Şer'iyye sicillerinin çok önemli bilgi hazineleri olduğunu tekrarlayarak sözlerime son vermek istiyorum. İnşallah bu toplantı, arşivlerimizin değerinin anlaşılması yolunda faydalı bir hizmet olur.